

Dejiny slovenského múzejníctva (MUI_336)

4. prednáška

-

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku Slovenské múzeá a 1. svetová vojna

Mgr. Martin Vitko

Filozofická fakulta Masarykovej univerzity

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

- **osvietenstvo**
- **Francúzska revolúcia**
- **Rakúsko-Uhorské vyrovnanie (1867)**
- **hospodárske a správne reformy, rozšírenie kultúrneho života na Slovensku**
- **Ministerstvo kultu a vzdelávania v Budapešti – výzva verejným úradom, aby podporovali iniciatívy smerujúce k zakladaniu múzeí**

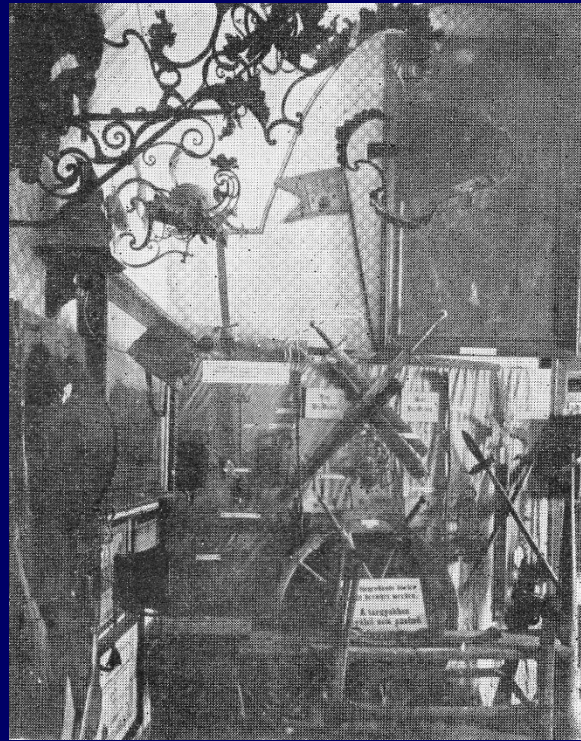
Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Mestské múzeum v Bratislave (1868)

- **Okrášľovací spolok mesta Bratislavy**
- zbierky spočiatku v radničnej kaplnke a dvoch sieňach
- viac ako 10 000 historických, umeleckopriemyselných, národopisných predmetov pred 1. sv. vojnou

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Mestské múzeum v Bratislave (1868)

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Múzeum oravského komposesorátu v Oravskom Podzámku (1868)

- iniciátorom gubernátor **Edmund Zichy**
- hlavný realizátor **William Rowland**
- zhromaždiť prírodovedné a iné zbierky ako názornú školu zamestnancov komposesorátu i verejnosti
- **Oravský zámok**
- spočiatku len prírodovedné zbierky, neskôr i historické

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Hornouhorské múzeum v Košiciach (1872)

- **Muzeálny spolok Horného Uhorska v Košiciach**
- rodina **Klimkovič** – **Vojtech, Gustáv**
- rýchly počiatkový nárast zbierok; rozdelené do oddelení:
 - Archeologické oddelenie
 - Numizmatické oddelenie
 - Knižnica
 - Obrazáreň (galéria)
 - Prírodovedné oddelenie

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Hornouhorské múzeum v Košiciach (1872)

- zbierky a dokumenty kultúrnej minulosti a prítomnosti Horného Uhorska
- v r. 1876 sprístupnené verejnosti (nedele)
- nová budova múzea dokončená v r. 1900
- majetok prevedený na mesto Košice -> názov **Košické múzeum**
- **Jozef Mihalik** – poštátnenie múzea (1909) -> názov **Hornouhorské múzeum v Košiciach**
- prechod od vlastivedného charakteru zbierok na špecializované („umelecko-priemyslové“) múzeum – likvidácia prírodovedných zbierok

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Múzeum učebných pomôcok v Rimavskej Sobote (1877)

- Gemerský učiteľský spolok
- názorné vyučovanie - výstavy novozískaných učebných pomôcok

Gemerské župné múzeum v Rimavskej Sobote (1882)

- Župná výstava umeleckých a archeologických predmetov
- Spolok gemerského župného múzea
- lokálpatriotizmus – Ján Fábry
- bývalé delostrelecké kasárne ako sídlo múzea (1910)

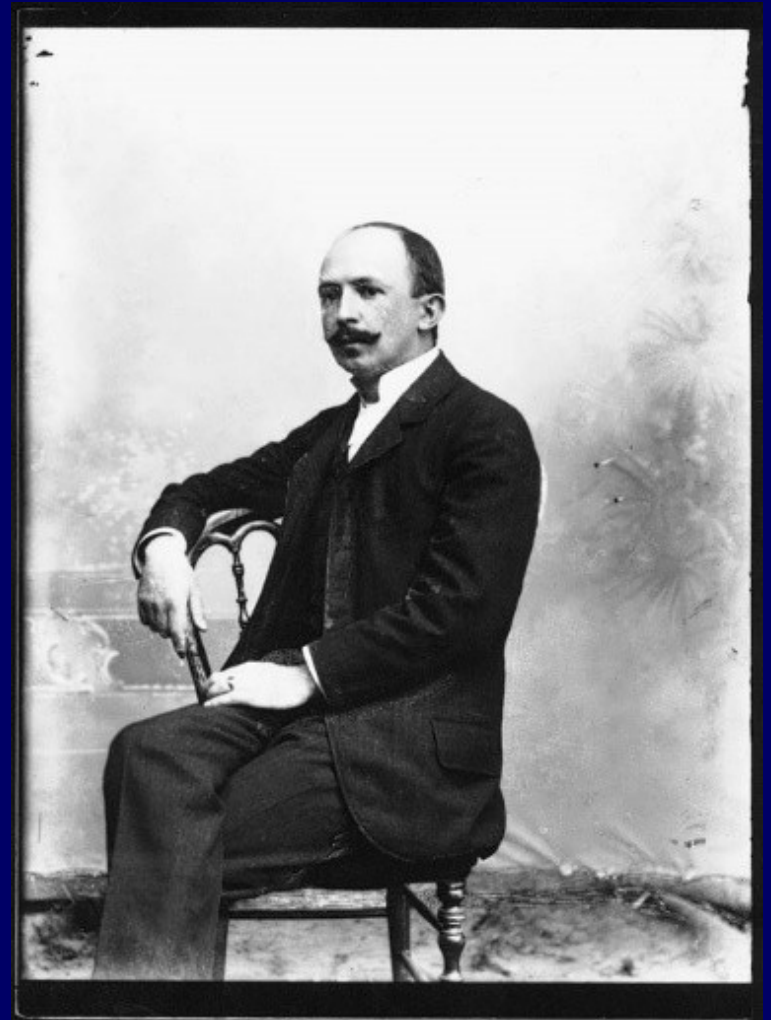
Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Spišské múzeum v Levoči (1883)

- Spišský dejepisný spolok
- základom zbierka militárií – uložená na radnici
- zbierka inventarizovaná až v r. 1915 – Kornel Divald

Mestské múzeum v Kremnici (1889)

- základom numizmatická zbierka zo 17. st.

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Mestské a župné múzeum v Komárne (1886)

- **Historický a archeologický spolok komárňanskej župy a mesta Komárna**
- potreba záchrany veľkého množstva archeologických nálezov, objavených pri výstavbe železničnej trate
- zlúčenie najväčších komárňanských spolkov do **Jókaiho všeobecno-vzdelávacieho a múzejného spolku**

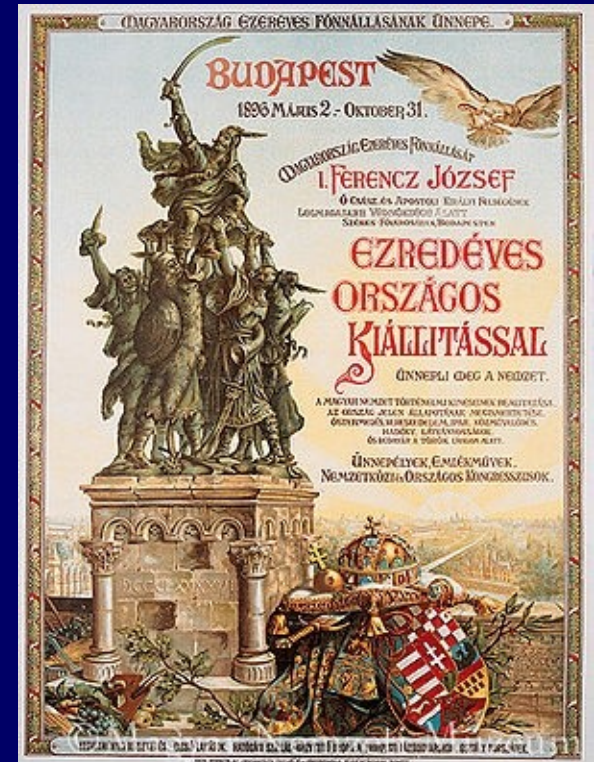
Mestské múzeum v Banskej Bystrici (1889)

- zbierka zbraní a umelecko-historických pamiatok z mestského archívu
- tzv. Matejov dom
- rozdelenie zbierok:
 - národopisná a mineralogická
 - historická a umeleckopriemyselná
 - kultúrno-historická a numizmatická
 - pamiatky cirkevného umenia
- mineralogická zbierka Samuela Bothára

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Mileniárna výstava v Budapešti (1896)

- oslava okrúhleho jubilea príchodu prvých Maďarov do Karpatskej kotliny
- oprávnenosť postavenia maďarského národa ako jediného nositeľa uhorskej štátnej idey
- dokázať nadržanosť nad ostatnými nemaďarskými národnosťami monarchie
- najcennejšie pamiatky z celého Uhorska
- diplomy a bronzové medaily jednotlivým účastníkom (Banská Bystrica)

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Župné múzeum v Nitre (1896)

- založenie sa viaže k príprave osláv uhorského milénia
- zbierky Matičného múzea
- personálne i umiestnením späté s miestnym gymnáziom

Tekovské stoličné múzeum v Zlatých Moravciach (1896)

- realizované z príležitosti uhorského milénia
- zbierky: história, archeológia, numizmatika a mineralógia
- umiestnené pri tekovskom župnom archíve

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Mestské múzeum v Banskej Štiavnici (1900)

- otvorené pri príležitosti konania Baníckeho a lesníckeho kongresu
- priestory Starého zámku
- listiny, knihy, zbrane, medaile a rôzne starožitnosti

Banícke a hutnícke múzeum v Rožňave (1902)

- **Boršodsko-gemerská odbočka Uhorského krajinského baníckeho a hutníckeho spolku**
- **J. Gaal (1901) – prvé slovenské múzejné „libreto“ / „scenár“**
- rod **Andrássy – Františkino banícke múzeum**
- v r. 1912 slávnostne sprístupnené
- vlastná účelová budova

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Župné múzeum v Bardejove (1903)

- **Hornouhorský muzeálny spolok**
- budova mestskej radnice zo 16. st.
- expozícia za pomoci maďarskej akadémie vied
- lokálne elity v múzeu

Múzeum v Skalici (1905)

- **Pavol Blaho**
- široká podpora slovenského obyvateľstva
- múzeum v Národnom dome v Skalici
- národné a politické ciele -> najmä národopisné zbierky

Spolkové, župné a mestské múzeá na Slovensku

Liptovské múzeum v Ružomberku (1912)

- **Liptovská muzeálna spoločnosť**
- prevzaté zbierky súkromného múzea **bratov Kürtiovcov**
- prvé umiestnenie – budova Starej fary
- plánovité budovanie zbierky pre vlastnú obrazáreň

Múzejná činnosť regionálnych prírodovedných spolkov na Slovensku

- začiatok systematického rozvoja prírodných vied (18./19. st.)
- regionálne prírodovedné spolky a vlastné spolkové múzeá
- prírodné vedy čoraz viac podporované kvôli ich praktickému významu
- v Uhorsku s istým posunom, až od polovice 19. storočia
- **Putovná spoločnosť uhorských lekárov a prírodovedcov (1840) →** tzv. putovné zhromaždenia (každoročne v inom mieste)
- **Bratislavský prírodovedný a lekársky spolok (1865)**
- **Banskoštiavnický zdravotnícky a prírodovedný spolok (1871)**
- **Prírodovedný spolok župy Trenčianskej v Trenčíne (1871)**
- **Lekársko-lekárnický a prírodovedný spolok župy Nitrianskej (1889)**
- **Uhorský karpatský spolok (1873)**

Múzejná činnosť regionálnych prírodovedných spolkov na Slovensku

Prírodovedné múzeum Lekársko-prírodovedného spolku v Bratislave (1857)

- prírodovedný výskum Bratislavy a okolia
- 25 000 predmetov (1912)
- prvé prírodovedné múzeum na Slovensku
- nedostatok vhodných priestorov
- knižnica; zoológické, botanické, geologické zbierky

Karpatské múzeum v Poprade (1876)

- **Uhorský karpatský spolok** (Kežmarok)
- sídlo – Poprad; zbierky:
 - mineralogicko-geologické oddelenie
 - knižnica
 - botanické a zoológické oddelenie
 - turisticko-etnografické oddelenie
- vlastná budova múzea, múzejný park (1887)

Múzejná činnosť regionálnych prírodovedných spolkov na Slovensku

Múzeum prírodovedného spolku v Trenčíne (1911)

- výmeny spolkovej ročenky po celom svete -> unikátna niekoľkotisícová knižnica
- prírodovedné múzeum
- fakticky už od r. 1908
- základom botanické a entomologické zbierky Karola Brančíka

Múzeum Lekársko- lekárnického a prírodovedného spolku župy Nitrianskej (1889)

- ciele spolku:
 - popularizácia prírodných vied
 - usporadúvanie výstav
 - budovanie vedeckých zbierok
- nepodarilo z priestorových dôvodov zrealizovať, hoci zbierky boli

Slovenské múzeá a 1. svetová vojna

- **Mestské múzeum v Banskej Bystrici**
- **Mestské múzeum s knižnicou v Banskej Štiavnici**
- **Šarišské župné múzeum v Bardejove**
- **Múzeum slobodného kráľovského mesta Bratislavy**
- **Múzeum spolku lekárov a prírodovedcov v Bratislave**
- **Múzeum Jókaiho kultúrneho spolku v Komárne**
- **Hornouhorské štátne Rákocziho múzeum v Košiciach**
- **Spišské múzeum v Levoči**
- **Slovenské národné múzeum v Martine**
- **Župné nitrianske múzeum v Nitre**
- **Múzeum Uhorského karpatského spolku v Poprade**
- **Župné gemerské múzeum v Rimavskej Sobote**
- **Múzeum Liptovskej župnej muzeálnej spoločnosti v Ružomberku**
- **Múzeum Trenčianskej župnej muzeálnej spoločnosti v Trenčíne**
- **Historická zbierka pri verejnej knižnici v Trnave**
- **Tatranské múzeum Velickej muzeálnej spoločnosti vo Veľkej pri Poprade**

Slovenské múzeá a 1. svetová vojna

- všetky boli v čase vypuknutia vojny prístupné verejnosti
- spočiatku disponovali pomerne dostačujúcimi finančnými prostriedkami
- po ideovej stránke riadené **Hlavnou štátnou správou múzeí a knižníc**
- činnosť múzeí postupne zbrzdená zníženými štátnymi dotáciami -> múzeá rozdelené do 4 kategórií:
 - s pevnými finančnými prostriedkami
 - v závislosti od hospodárskej situácie mohli byť znížené
 - pod morálnou podporou hlavnej správy
 - ktorým odoprela hlavná správa v dôsledku vojnových ťažkostí akúkoľvek pomoc
- miestne orgány, prípadne peňažné ústavy, ktoré im pomáhali mimoriadnymi dotáciami, resp. bezúročnými pôžičkami

Slovenské múzeá a 1. svetová vojna

- múzejnú prácu vykonávali **dobrovoľníci – najmä učitelia**; stálymi silami väčšinou iba dozorcovia
- niekoľko kurzov na zvýšenie odbornej prípravy týchto pracovníkov pred vojnou; počas vojny prestala akákoľvek starostlivosť o zlepšovanie úrovne múzejnej práce
- prijímanie náhodne ponúkaných darov bez selekcie; neporiadok v evidencii zbierok
- **priamo ohrozené zbierky – minimálne škody** (Bardejov, Košice - odvezené do Budapešti)
- múzejné budovy pre vojenské účely
- **najväčšie škody spôsobené nevhodným uložením a zanedbávaním zbierok; evakuáciami; uviaznutím v budapeštianskych múzeách**
- snaha zbierať pamiatky na vojnu
- **návrh na zriadenie dvoch špeciálnych vojnových múzeí** na Slovensku (Bardejov, Humenné) – k realizácii nedošlo
- malé expozície 1. sv. vojny (Ružomberok, Nitra)